

ІНСТРУМЕНТИ ВТІЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ

У статті розглянуто основні інструменти втілення правового механізму державної підтримки розвитку ринку праці. Проаналізовано нормативно-правову базу. Розглянуто основні нормативно-правові акти, у яких закладено підґрунтя основних шляхів підтримки розвитку ринку праці з боку держави.

Ключові слова: правовий механізм, державна підтримка, ринок праці, зайнятість населення, заходи сприяння зайнятості.

Постановка проблеми. Ринок праці є чи не найбільш складним елементом сучасної ринкової економіки, крізь призму якого відображаються здебільшого всі соціально-економічні процеси та явища, які відбуваються в суспільстві. Тому надзвичайно актуальним завданням, яке стоїть перед державою, є пошук дієвих методів управління основними процесами на ринку праці, розробка й застосування ефективних механізмів його підтримки та розвитку.

Фундаментальною основою й необхідною умовою розвитку будь-якої зі сфер у системі суспільних відносин є наявність хорошого правового поля, у якому закладено чіткі правила взаємодії всіх елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельну базу дослідження становлять нормативно-правові акти вітчизняного законодавства, у яких закладено основи державної підтримки розвитку ринку праці.

Різні аспекти й підходи до правового регулювання суспільних відносин загалом і трудових відносин зокрема були предметом наукового пошуку в роботах вітчизняних і зарубіжних учених: М.Г. Александрова, С.С. Алексеєва, В.М. Андріїва, М.Й. Бару, Б.К. Бегічева, Ж.-Л. Бержеля, М.Й. Байтіна, А.І. Бобилева, С.В. Бобровник, В.М. Божка, Л.Ю. Бугрова, В.Я. Бурака, В.С. Венедіктова, С.В. Венедіктова, І.К. Дмитрієвої, В.В. Жернакова, І.В. Зуба, Т.А. Занфірової, М.І. Іншина, С.Ю. Головіної, В.І. Гоймана, В.М. Горшенєва, М.Л. Давидової, Р. Давида, Р. Ієринга, В.Б. Ісакова, В.М. Карташова, В.Л. Костюка, І.Я. Кисельова, Т.В. Кашаніної, Д.А. Керімова, А.М. Колодія, К.Ю. Мельника, В.І. Нікітінського, А.М. Слю-

сара, Н.М. Пархоменко, А.Ю. Пашерстника, О.С. Пашкова, А.С. Піголкіна, П.Д. Пилипенко, С.П. Погребняка, С.М. Прилипка, О.В. Петришина, В.І. Прокопенка, О.І. Процевського, В.О. Процевського, С.В. Попова, Н.М. Оніщенко, О.Ф. Скакун, О.В. Тищенко, Т.І. Тарахонич, В.М. Хропанюка, Н.М. Хуторян, Г.В. Хнікіна, М.В. Цвіка, Г.І. Чанишевої, О.Ф. Черданцева, В.І. Щербини, І.І. Шамшиної, Я. Шаппа, К.В. Шундікова, О.М. Ярошенка, Л.С. Явіча та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Темі правового забезпечення функціонування ринку праці, а також аналізу нормативно-правової бази здійснення трудових відносин присвячена чимала кількість наукових досліджень. Проте не всі аспекти правового регулювання ринку праці є доскональними, дослідники здебільшого концентрують свою увагу на таких проблемах, як подолання безробіття, зниження трудової міграції, підвищення продуктивності зайнятості населення тощо. Усі ці проблемні питання є кінцевим результатом українського низького ефективного державного регулювання процесів на ринку праці. А тому доцільним є вивчення першооснови – сукупності нормативно-правових норм, здатних регулювати основні процеси, які відбуваються у сфері соціально-трудових відносин.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз нормативно-правової бази, що є інструментом утілення правового механізму, у якому закладено основи підтримки з боку держави в напрямі розвитку ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до вивчення й аналізу конкретних інструментів правового механізму, необхідно визначи-

тись із тим, що власне являють собою правовий механізм і державна підтримка, яка їхня роль у розвитку ринку праці.

Отже, як засвідчив аналіз вітчизняного законодавства та наукової літератури, тлумачення терміна «державна підтримка» відсутнє, попри те що це поняття досить часто вживається в згаданих джерелах. Про підтримку з боку держави говорять у тих випадках, коли сфера чи галузь перебувають на стадії формування або становлення й необхідними є комплексні дії державних органів влади, які б спрямовувались на створення сукупності сприятливих умов щодо досягнення поставлених цілей у державних інтересах. Тому під державною підтримкою варто розуміти комплекс дій і заходів органів державної влади, спрямований на створення сукупності умов, які слугували б опорою, сприяли досягненню поставлених цілей, мети чи інших кінцевих результатів в інтересах держави [1, с. 132].

Якщо розглядати систему державного управління, то державна підтримка є знаряддям у системі державного управління, а механізм державної підтримки є різновидом цільових механізмів державного управління, тобто таких, що спрямовані на досягнення певної мети. Серед науковців відсутній однозначний підхід до класифікації механізмів державного управління, адже залежно від того, на яку сферу управління робиться акцент і які саме проблеми необхідно вирішити, державний механізм управління може бути комплексним і включати в себе кілька самостійних механізмів. Проте в контексті досліджуваної теми найбільш доречним варіантом буде класифікація, запропонована О.В. Федорчаком, яка включає поділ механізмів державного управління за функціональним призначенням на економічні, мотиваційні, організаційні, політичні й правові механізми [2].

У розрізі досліджуваної теми розглянемо заходи правового характеру, які сприяють розвитку ринку праці та являють собою правовий механізм державної підтримки в цій сфері.

Правовий механізм державної підтримки є складовою комплексу механізмів державної підтримки, являє собою сукупність методів, важелів та інструментів впливу суб'єкта державного управління на об'єкт, що мають нормативно-правовий характер і спрямовані на створення умов, сприятливих для досягнення поставлених цілей.

Сукупність методів переконання, заохочення, стимулювання й примусу становлять

правовий механізм державної підтримки, фундаментальним елементом якого є нормативно-правові акти державного управління. Саме в таких актах міститься більшість усіх наявних у державі правових приписів, які поширюються практично на всі державні органи, недержавні структури, посадових осіб чи громадян [3, с. 343]. При цьому інструментами втілення правових механізмів є нормативно-правове забезпечення: закони та постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, а також методичні рекомендації та інструкції тощо.

З метою всебічного дослідження нашої проблеми проведемо ґрунтовний аналіз конкретних інструментів утілення правового механізму державної підтримки розвитку ринку праці.

Основним нормативно-законодавчим актом, де закладено основи державної підтримки ринку праці, є Конституція України [4], а саме: статтею 43 передбачено, що кожен має право на працю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава зобов'язується створювати умови для повного здійснення громадянами права на працю й гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності. Працюючим гарантуються належні умови праці, заробітна плата, не нижча від визначеної законом, своєчасне одержання винагороди за працю, щотижневий відпочинок, щорічна відпустка, а також захист від незаконного звільнення, право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Для громадян, які повністю, частково або тимчасово втратили працездатність, а також для безробітних передбачено соціальний захист у вигляді пенсії, допомоги й інших соціальних виплат. Також у Конституції України зазначено, що громадяни мають право займатися підприємницькою діяльністю, не забороненою законом, і створювати професійні спілки.

Іншим нормативно-правовим актом, який містить визначення таких основних понять, пов'язаних із ринком праці, як зайнятість, зайняте населення, безробітні, а також основні принципи державної політики зайнятості населення й гарантії зайнятості, є Закон України «Про зайнятість населення» [5]. Цей документ включає перелік заходів щодо сприяння зайнятості населення, а саме:

– професійна орієнтація та професійне навчання;

– стимулювання діяльності роботодавців, спрямованої на створення нових робочих місць і працевлаштування безробітних;

– створення умов для самозайнятості населення й підтримка підприємницької ініціативи;

– сприяння забезпеченню молоді першим робочим місцем, запровадження стимулів для стажування на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, виду діяльності й господарювання, у фізичних осіб, які застосовують найману працю, молоді, яка навчається;

– сприяння зайнятості інвалідів;

– забезпечення участі безробітних у громадських роботах та інших роботах тимчасового характеру.

Для роботодавців, які протягом 12 календарних місяців забезпечували створення нових робочих місць, працевлаштовували на них працівників і упродовж цього періоду щомісяця здійснював їм виплату заробітної плати в розмірі не менше ніж три мінімальні заробітні плати за кожну особу, протягом наступних 12 календарних місяців за умови збереження рівня заробітної плати в розмірі не менше ніж три мінімальні заробітні плати за кожну таку особу щомісяця за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених у бюджеті Пенсійного фонду України, компенсуються фактичні витрати в розмірі 50 відсотків суми нарахованого єдиного внеску за відповідну особу за місяць, за який він сплачений, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У разі зменшення штатної кількості працівників і фонду оплати праці роботодавця втрачає право на компенсацію.

У Законі України «Про підприємництво» [6], окрім визначення поняття підприємництва і принципів підприємницької діяльності, у розділі III під назвою «Підприємець і держава» чітко прописано методи стимулювання та заохочення, які входять до складу правового механізму державної підтримки розвитку ринку праці. Так, держава гарантує всім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів. А в разі поставок підприємцем товарів, виконання робіт, надання послуг для задоволення державних потреб держава сприяє забезпеченню його матеріально-технічними й іншими ресурсами. Коли під-

приємець або громадянин, який працює у підприємця по найму, залучається до виконання в робочий час державних обов'язків, то орган, що приймає таке рішення, відшкодовує підприємцю відповідні збитки.

Перелік конкретних заходів щодо втілення державної підтримки подано в статті 14 вищевказаного Закону. Так, з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва держава:

– на умовах і в порядку, передбачених чинним законодавством, надає земельні ділянки, передає підприємцю державне майно (виробничі та нежилі приміщення, законсервовані й недобудовані об'єкти та споруди, невикористовуване устаткування), необхідні для здійснення підприємницької діяльності;

– відповідно до статті 12 вказаного вище Закону, сприяє організації матеріально-технічного забезпечення й інформаційного обслуговування підприємців, підготовці та перепідготовці кадрів;

– здійснює первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої й соціальної інфраструктури з продажем або переданням їх у кредит підприємцям;

– стимулює за допомогою економічних важелів (цільових субсидій, податкових пільг тощо) модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння нових видів продукції та послуг;

– надає підприємцям цільові кредити й інші види допомоги [6].

Закон України «Про оплату праці» [7] визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності й господарювання, а також з окремими громадянами і сфери державного та договірного регулювання оплати праці, спрямованого на забезпечення відтворювальної й стимулювальної функцій заробітної плати.

Законом України «Про охорону праці» [8] визначено основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їхнього життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні й здорові умови праці, регулюються за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником із питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, установленно єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Розділом IV вказаного Закону передба-

чено стимулювання охорони праці, яке полягає в тому, що до працівників можуть застосовуватися будь-які заохочення за активну участь та ініціативу в здійсненні заходів щодо підвищення рівня безпеки й поліпшення умов праці. Види заохочень визначаються колективним договором, угодою.

Закон України «Про відпустки» [9], який установлює державні гарантії права на відпустки, визначає умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб та інтересів, усебічного розвитку особи.

Ще одним нормативно-правовим актом, який уходить до структури правового механізму, є Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2012 р. № 1008, якою затверджено Програму сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року [10]. В основу розроблення цієї Програми покладено засади Національної тристоронньої угоди про зайнятість і робочі місця, саме вона слугує основою для розроблення територіальних і місцевих програм зайнятості [11]. Ця Програма визначає заходи і шляхи розв'язання проблем у сфері зайнятості населення, передбачає консолідацію зусиль усіх сторін соціального діалогу, що спрямовані на підвищення рівня економічної активності населення, сприяння його продуктивній зайнятості й посилення соціального захисту від безробіття. Додатком до вказаної Програми є розроблений план заходів щодо сприяння зайнятості населення і стимулювання створення нових робочих місць. Серед основних заходів, у яких простежується державна підтримка розвитку ринку праці, можна виділити такі:

- розроблення механізму надання державної підтримки суб'єктам господарювання, що реалізують інвестиційні проекти в пріоритетних галузях економіки;

- створення сприятливих умов для ведення бізнесу, зокрема в частині спрощення дозвільної системи у сфері господарської діяльності, активізації фінансово-кредитної та інформаційної підтримки суб'єктів малого підприємництва, розвитку мережі регіональних і місцевих фондів підтримки підприємництва;

- сприяння організації стажування студентів, учнів (слухачів) вищих і професійно-технічних навчальних закладів на підприємствах, в установах, організаціях;

- стимулювання заінтересованості роботодавців у підвищенні професійного рівня й кваліфікації працівників;

- забезпечення збалансування попиту та пропонування робочої сили на регіональних ринках праці з урахуванням можливостей працевлаштування й надання житла, зокрема, шляхом виконання територіальних і місцевих програм зайнятості населення;

- вирішення питання щодо забезпечення надання державної підтримки підприємствам громадських організацій інвалідів, зокрема, шляхом пільгового оподаткування, надання фінансової допомоги за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів, а також преференцій під час розміщення державного замовлення на продукцію таких підприємств тощо.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, варто відзначити, що всі елементи правового механізму потрібно розглядати без відриву один від одного, їхня регулятивна дія виявляється якраз у їхньому поєднанні, співвідношенні та впливі один на одного. А сам правовий механізм треба розглядати лише в поєднанні з іншими механізмами державної підтримки, адже як би чітко й точно не були визначені положення та норми в нормативно-правових актах, якщо відсутня політична воля, організаційна складова чи економічні важелі реалізації поставлених цілей, то сам по собі правовий механізм перетворюється на збірку норм, положень та інших документів, які мають виключно декларативний характер.

Оскільки в дослідженні проаналізовано основні положення нормативно-правової бази й розкрито засади лише правових механізмів державної підтримки, доцільним і перспективним буде подальше вивчення та аналіз інших цільових механізмів, у яких закладено основи підтримки з боку держави в напрямі розвитку ринку праці.

Список використаної літератури:

1. Малімон В.І. Співвідношення механізмів державного управління й механізмів державної підтримки / В.І. Малімон, В.М. Дівнич // Право і суспільство. – 2015. – № 5-2. – Ч. 2. – С. 127–133.
2. Федорчак О.В. Класифікація механізмів державного управління / О.В. Федорчак // Демократичне врядування. – 2008. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/visnik/fail/O_Fedorchak.pdf.
3. Ковбасюк Ю.В. Державне управління : [підручник] : у 2 т. / Ю.В. Ковбасюк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.:

- Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. – К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – Т. 1. – 2012. – 564 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
 5. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
 6. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 № 698-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
 7. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>.
 8. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
 9. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр>.
 10. Про затвердження Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2012 № 1008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1008-2012-п>.
 11. Про програму зайнятості населення Івано-Франківської області на період до 2017 року : Розпорядження Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 25.02.2013 № 102.
-

Дивныч В. М. Инструменты воплощения правового механизма государственной поддержки развития рынка труда

В статье рассмотрены основные инструменты реализации правового механизма государственной поддержки развития рынка труда. Проведен анализ нормативно-правовой базы. Рассмотрены основные нормативно-правовые акты, в которых заложены истоки основных путей поддержки развития рынка труда со стороны государства.

Ключевые слова: правовой механизм, государственная поддержка, рынок труда, занятость населения, меры по содействию занятости.

Divnych V. Tools implementation legal mechanism of state support of labour market

The basic instruments of embodiment of legal mechanism of state support of market of labour development are considered in the article. The analysis of the legal framework, the basic regulations, which provide a basis the main ways to support the development of the labor market from the state.

Key words: legal framework, government support, labor market, employment, measures of assistance to employment.